

ROVIŠĆANSKI PREDIJALCI

Josip Adamček

Među procesima koji su pratili utvrđivanje razvijenih feudalnih odnosa u staroj Slavoniji važno je mjesto imala pojava organiziranih općina nižeg plemstva. Mnoge od tih općina vodile su u XV i XVI stoljeću teške borbe s feudalnim magnatima koji su nastojali dokinuti njihove slobostine i pretvoriti plemiće u kmetove. Borba nižeg plemstva protiv velikaša postala je u to doba važno područje društvenih sukoba, a u nekim trenucima imala je dodirne točke i s pokretima zavisnih seljaka.

U ovom prilogu prikazana je borba nižih plemića (predijalaca) protiv vlastele na rovišćanskom vlastelinstvu na kraju XIV i početku XV stoljeća. »Bune« rovišćanskih predijalaca idu u red ranijih pokreta te vrste. Uvodno je ukratko prikazan i postanak rovišćanske plemićke općine.

1.

Predijalci se u rovišćanskoj županiji (*comitatus de Riucha*) prvi put spominju u ispravama iz sredine XIII stoljeća. Pregledavajući po kraljevu nalogu rovišćanske posjede slavonski je ban Stjepan 4. IV 1255. obnovio slobode predijalaca ili tvrđavnih jobagiona (. . . *iobagiones castri vel prediales eos reddidimus in pristinam libertatem*). Utvrdio je da je herceg Koloman u položaj tvrđavnih jobagiona stavio i doseljenike (*hospites*) Scentu, Stojka, Draina i Jaka. Ban je ujedno posjede tih novih plemenitih jobagiona (*nobiles iobagiones castri*) omeđio.¹ Neke predijalce naseljavali su i rovišćanski župani. Tako je npr. 20. VII 1262. župan Jurša darovao pusti posjed Klokočevac nekom Prensi nakon što je utvrdio da je »*ad servitia regni apparatus*«.²

U ispravi kralja Bele od 14. I 1265. spominju se u rovišćanskoj županiji dvije grupe povlaštenih podložnika: »slobodni predijalci«, tj. Ugri (*prediales liberos videlicet Hungaros*) i »jobagioni rovišćanske tvrđave« (*jobagiones castri de Ryuche*).³ Ali položaj jednih i drugih nije se međusobno razlikovao. Razlika je među njima, čini se, bila samo u porijeklu: »*prediales liberos videlicet*

¹ T. Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: CD), IV, 596—598, 613—615.

² CD V, 230.

³ CD V, 329—330.

Hungaros« bili su novi slobodni doseljenici (hospites) poput Scente, Stojka, Draina i Jaka, a »nobiles jobagiones castri« autohtoni podložnici tvrđave koji su stekli plemićki status.

Oko 1260. u rovišćanskoj je županiji bilo 60 povlaštenih podložnika. Prema ispravi bana Rolanda od 24. VI 1265. kralj Bela je od tih »slobodnih naseljenika i jobagiona tvrđave Rovišća, isključivši ostale, 25 postavio za slobodne predijalce u toj županiji«. ⁴ Tom su odlukom svi ostali najvjerojatnije pretvoreni u kmetove.

Predijalni posjedi koje je kralj 1265. priznao morali su preuzeti sve dužnosti i daće koje je prije snosilo 60 predijalaca. God. 1265. predijalci su županu rovišćanske tvrđave plaćali »zalazninu«. Ta je novčana daća iznosila 7 maraka i plaćala se kolektivno. ⁵

Vjerojatno je u XIII stoljeću uvedena i jurjevština — novčana daća koju je plaćao svaki predij u iznosu od 2 pense denara. Ali najvažnije je podavanje rovišćanskih predijalaca, čini se, bila kraljevska zalaznina. Tu su daću predijalci davali u naturi. Svaki put kad su kralj ili kraljica putovali preko Drave morali su davati namirnice za prehranu njihove pratnje. ⁶ Za vrijeme vojnih pohoda morali su služiti u kraljevskoj vojsci.

Odlukama kralja Bele u rovišćanskoj je županiji zapravo završeno stvaranje društvenog sloja plemića predijalaca, koji su se kasnije nazivali »nobiles [...] prediales jobagiones castri de Ryucha« (1270, 1360), »prediales et nobiles jobagiones castrenses« (1417—1423), a samo ponekad »jobagiones castrenses seu vasallos« (1397). ⁷

Rovišćanskom županijom upravljao je u XIII stoljeću kraljevski župan — »comes de Ryuche«. God. 1265. spominju se čak tri rovišćanska župana: Marko, Jurša i Miroslav. Oko 1279. dužnost rovišćanskog župana obavljao je slavonski ban. ⁸

U XIV stoljeću kao rovišćanski župani spominju se koprivnički kaštelani i župani Križevačke županije. ⁹

Usporedo s kraljevskim županom na rovišćanskim je posjedima postojao župan kojeg je izabirala plemićka općina predijalaca. God. 1265. tih je župana bilo više, a zvali su se »comites parochiales«. Njih su tada uz predijalce izabirali i drugi podložnici. U XIV i na početku XV stoljeća izabrani predstavnik plemićke općine zvao se zemaljski župan (comes terrestis). On je ponekad samostalno izdavao isprave. ¹⁰

Kralj je Bela zabranio rovišćanskim županima da se upleću u sudske spore koje su po tradiciji rješavali izabrani župani. Sudsku vlast svojih župana nad predijalcima ograničio je i time što je odredio da ih kao plemiće moraju

⁴ »de liberis hospitibus et de jobagionibus castri Ryuche viginti quinque liberos prediales exclusis aliis in eodem comitatu constitutisset« (CD V, 337—338).

⁵ CD V, 329—330.

⁶ *Arhiv Hrvatske, Neoregistrata acta* (dalje: NRA), sv. 562, br. 14.

⁷ CD V, 409; VI, 322; XIII, 594—595; NRA, sv. 562, br. 7; sv. 561, br. 37, 40.

⁸ CD V, 329; VI, 324—325.

⁹ God. 1331. Ivan »comes de Ryucha et castelanus de Kaproncha« (CD IX, 567, 570—571). Od 1360. do 1370. više puta se spominje »comes Crisiensis et Ryuchensis« (CD XIII, 7—8, 594—595, XIV, 284).

¹⁰ CD V, 329—330; XIII, 394—395; NRA, sv. 561, br. 36; sv. 562, br. 7.

pozivati na sud putem vjerodostojnih mjesta i suditi im u prisutnosti određenih predstavnika slavonskog plemstva (*»uno de tribus nobilibus de Slavonia«*).¹¹

Čini se da je isprava kralja Ladislava iz 1279. kojom su rovišćanski predijalci proglašeni »pravim i prirodnim« kraljevskim službenicima (*servientes regales*) falsifikat iz XIV stoljeća.¹²

Još i na početku XV stoljeća vrijedila je odredba kralja Bele iz 1265. da na rovišćanskim posjedima može biti samo 25 predija. Ta je odredba sprečavala stvaranje novih i diobu postojećih predijalnih posjeda. Ali predijalaca je bilo početkom XV st. oko 200, jer je na pojedinim predijima živjelo 4—6 plemićkih obitelji. Tada je samo dio predija imao karakteristike samostalnih feudalnih posjeda sa svojim kmetovima i alodima.

U drugoj polovici XIV i na početku XV stoljeća postojali su na rovišćanskim posjedima ovi prediji: S e l n a (Z e l n a), R e m p o v a c ili R e m p o v š t i n a (Rempouch, Rempowsthyna), V e l i k a (Velikamelleky, Velyke), V u l k a n o v e c (Wlkanouch), P r i b i n o v e c (Pribinouch, Pribanouch), K o n š ć i c a (Konschycha alio nomine Saulfeld), Č a n k o v e c (Chankowech), P e t o s l a v e c ili Petrovo polje (Pethozlauch, Peterfeld), I z v o r V e l i k e (predium de capite Velyke), L u k a č o v e c (Lwkachouch), L i p a (Lyppa), K l e t i n e c (Clethyzne alio nomine Lehefeld), V e č k o v e c (Wechkouch), F o d o r o v č i n a (Fodorouchyna), M i k o v š t i n a (Mykowstyna, Myrouchyna), D e m e n š č i n a (Demennsychyna), R a d o s l a v š č i n a (Radozlauschyna), Č e r n e k o v š t i n a (Chernekowsthyna), H r a n i s l a v e c (Hranyzlauch), D r a g i n o v e c ili Dragovanec (Dragynouch, Dragowancz), D r a g č e v e c (Dragchewez), R o v i š n o (Riusno, Roizno), I v a n i s l a v e c (Ivanizlauch), S e r d i l o v e c (Zerdyloch) i predij pokraj rijeke Moravče (penes fluvium Moraucha). U nekim ispravama predijalci su kao nekadašnje predije navodili i posjede T i b e r š ć o v e c, V l a s i s t o v e c, Š i m r a k o v e c i K o n j s k u.¹³

Rovišćanski su predijalci stvorili svoju plemićku općinu u razdoblju slabljenja starih kraljevskih županija. Iako je ograničavanje vlasti kraljevskih župana na početku omogućilo njihovo organiziranje, dalje slabljenje i propadanje rovišćanske županije dovelo je na kraju u pitanje i njihov opstanak. U istom razdoblju snažniji feudalski počinjaju iz sastava rovišćanske županije izdvajati pojedine posjede što postepeno smanjuje područje županije, tako da se u XIV st. ona više ne razlikuje od ostalih vlastelinštava.

Primjer spomenutog izdvajanja posjeda iz sastava rovišćanske županije pokazuje uzdizanje obitelji Konjskih. Kralj Ladislav je 1274. darovao plemiću iz Komornice Jakabu dio rovišćanskog posjeda Konjske (quandam terram castri de Ruche Konuszka). Jakob je taj posjed dobio pod uvjetima ostalih predijalaca, ali je odmah izuzet ispod vlasti rovišćanskih župana.¹⁴ Jakob i njegov sin Dominik stekli su uskoro kao slobodan i nasljedan posjed vlastelinstvo

¹¹ CD V, 329—330.

¹² CD VI, 324—325, 332.

¹³ NRA, sv. 520, br. 26; sv. 562, br. 14, 36.

¹⁴ »sub eadem libertate qua alii nobiles de Ruche terras habent absque iurisdictione comitis de Ruche« (CD VI, 94—96).

Selnicu.¹⁵ Otada njihov društveni status više nije određivao vazalni posjed u rovišćanskoj županiji. Štoviše, nasljedni posjed poslužio je u XIV stoljeću kao baza za izdvajanje iz sastava rovišćanske županije nekoliko predija i više manjih posjeda. God. 1349. dobio je Dominik Konjski pravo slobodnog raspolaganja svojim posjedima uključivši i predije u rovišćanskoj županiji.¹⁶

Kralj je Ludovik 13. X 1356. njegov predij Iskripolje (Izkryrfelde) i formalno oslobodio »jobagionata« rovišćanskoj tvrđavi i priključio njegovim slobodnim posjedima.¹⁷ Ispod vlasti rovišćanskog župana bili su izuzeti i njegovi prediji Konjska, Konščica (Konschycha) i Petrovo polje (Peterfelde), kao i svi drugi posjedi koje je Dominik stjecao u rovišćanskoj županiji.¹⁸

Na različite načine pretvarani su u privatne posjede i drugi dijelovi rovišćanske županije. Kralj Bela je npr. 1270. darovao zagrebačkom građaninu Perčinu (Perchin, Prenchol) čitav vilikat Maček (Machich, Machyk, Macek). I taj dio županije bio je izuzet ispod vlasti rovišćanskog župana, a već 1274. Perčin je dobio pravo da njime slobodno raspolaže.¹⁹

Izdvajanje pojedinih posjeda ispod vlasti kraljevskih župana slabilo je rovišćansku županiju, ali dublje promjene u društvenu strukturu tih posjeda uniјelo je tek njihovo prelaženje u ruke privatnih feudalaca.

2.

Poslije 1370. rovišćanske posjede stekao je Stjepan Urdug Prodavić, unuk poznatog bana Mikca i posjednik nekoliko velikih vlastelinstava u Podravini.

Stjepan Prodavić počeo je energično ukidati rovišćanske predije i druge plemićke posjede. Predije je priključivao svojim vlastelinskim posjedima, a predijalce je tretirao kao obične kmetove.²⁰ Vlastelin je ukinuo njihovu plemićku općinu. Ali političke prilike omogućile su predijalcima da 1391. obнове svoje slobostine.

¹⁵ CD XI, 319—320, 395, 412—413, 492—494.

¹⁶ CD XI, 535.

¹⁷ »a iobagionatu prefati castri sui Royche excirpere et in numerum aliarum possessionum liberarum eiusdem Dominici [...] aggregare« (CD XII, 371).

¹⁸ Dominik Konjski stekao je u rovišćanskoj županiji još i ove posjede: 7. VI 1364. dobio je od Pavla i Petra novi dio predija Konjske (CD XIII, 375—376), 1366. kupio je od predijalaca Janjčeca i Stjepana zemlje »circa fluvium Kyskonzka« (CD XIII, 594—595), od predijalaca Stjepana i Ugrina kupio je 17. VIII 1368. »tres sessiones ipsorum hereditarias iuxta fluvium Konzka« (CD XIV, 156—157) i od iste obitelji 4. IV 1373. neke oranice (CD XIV, 515—516), od Imprisa i njezine kćeri kupio je 12. VIII 1373. zemlje također uz potok Konjsku (CD XIV, 537—538), od Bartola iz Konjske primio je 1379. u zalog 20 jugera oranice (NRA, sv. 1675, br. 11). Na sličan način proširivao je i posjede svog predija Konjščice (CD XIV, 34, 41—45).

¹⁹ CD V. 535—537, 574—576; VI, 64—65.

²⁰ Prema presudi kraljice Marije iz 1391. Stjepan Prodavić je predijalce »cum universis prediis ac aliis quibuslibet portionibus possessionariis in tenentibus castri nostri Ryucha habitis et existentibus pro se occupasset et occupatas detinet de presenti ipsosque more aliorum jobagionum suorum ignobilium in possessionibus suis hereditariis commorancium consuasset et consuaret de presenti« (NRA, sv. 520, br. 26).

Iako se Stjepan Prodavić u početku nije uključio u bunu braće Horvata protiv budimskog dvora, čini se da se već oko 1390. priklanjao buntovnicima. Upravo to udaljavanje Prodavića od dvora iskoristili su rovišćanski predijalci.

U proljeće 1391. u Podravini je boravila kraljica Marija s namjerom da pridobije hrvatske velikaše. Stjepana Prodavića, međutim, nije uspjela privući na svoju stranu, pa je poduzela mjere da se oslabi njegova moć. Njezinom presudom od 14. IV 1391. Prodavić je morao vratiti zagrebačkom biskupu vlastelinstvo Ladislav, koje je on opustošio i prisvojio.²¹ U tom je trenutku dobro došla i tužba koju je protiv Prodavića podigao rovišćanski predijalac Mirko od Selne u ime čitave zajednice rovišćanskih plemića. Po nalogu kraljice Čazmanskog je kaptol službeno obnovio svih 25 predija i u njihove posjede i prava uveo predijalce. Možda su već tada Prodaviću oduzeti i rovišćanski posjedi. Kraljica Marija u svojoj presudi Rovišće naziva kraljevskom tvrđavom (»in tenutis castris nostri Rycha«).²² Učinjeno je to svakako još 1391. jer je iste godine kralj Sigismund kao posjednik rovišćanskog vlastelinstva potvrdio Dominiku Konjskom izuzeće svih njegovih posjeda od podložnosti rovišćanskoj tvrđavi.²³

Tako su predijalci 1391. obnovili svoje stare slobodštine. Ali ih nisu uspjeli dugo uživati.

3.

Kralj Sigismund je 23. V 1393. rovišćanske posjede darovao vicepalatinu Martinu Držaniću Sredičkom (Ders de Zeredahel).²⁴

Novi je vlastelin odmah pokušao ograničiti slobodštine predijalaca i podrći ih svojoj vlasti. Predijalci, koji su tek nedavno obnovili svoju općinu, pružili su tim nastojanjima organizirani otpor. Čini se da su tvrdili da darovnica za Rovišće ne daje vicepalatinu nikakvu vlast nad slobodnim predijima, koji su uspostavljeni posebnim kraljevskim poveljama.

Ali osporavanje njegove vlasti nije moglo dugo trajati. Vicepalatin je 20. VIII 1397. isposlovao kraljevsku darovnicu, kojom se pod njegovu vlast stavlja »universos jobagiones castrensens seu vasallos ac singula praedia ad oppidum Rycha sive Kerestur pertinentia«.²⁵

Izglede predijalaca da ustraju u borbi za svoje povlastice smanjivalo je i jačanje njihova vlastelina. Vicepalatin Držanić dobio je 1398. vlastelinstvo Topolovac, koje je također bilo oduzeto Stjepanu Prodaviću.²⁶ God. 1401. kupio je vlastelinstvo Đurđevac, a već je posjedovao dijelove Streze i nekoliko manjih posjeda.²⁷

Vicepalatin Sredički namjeravao je, jednako kao prije Stjepan Prodavić, ne samo podvrgnuti predijalce pod svoju vlast već i izmijeniti njihov položaj

²¹ F. Rački, Pokret na slavenskom jugu, *Rad JAZU* III, Zagreb 1868, 120—121.

²² *NRA*, sv. 520, br. 26.

²³ *NRA*, sv. 1675, br. 12.

²⁴ *NRA*, sv. 520, br. 60; sv. 562, br. 4.

²⁵ *NRA*, sv. 561, br. 40.

²⁶ *NRA*, sv. 561, br. 15; sv. 474, br. 2.

²⁷ *NRA*, sv. 561, br. 6.

na vlastelinstvu, povećati njihove daće i ukinuti njihovu općinu. Sami su se predijalci kasnije tužili da ih je htio pretvoriti u obične kmetove.

Vicepalatin je svoje akcije započeo time što je pohvatao i zatvorio u Đurđevac svih 25 predijalaca. Držao ih je u tamnici sve dok mu nisu predali isprave o svojim slobostinama (*omnia jura et literalia ipsorum instrumenta*) i dok nisu platili 400 forinti globe. Oduzeo je također sve dokumente od njihova pravnog zastupnika (*procurator causarum*) Ivana od Rempovca, kojeg je zatim dao utopiti u Dravi.

Držanić je novčane daće predijalaca, zalazninu i daću za predije, pretvorio u desetak puta veću jedinstvenu novčanu daću, koja je iznosila godišnje 2000 forinti. Predijalci su se tužili da su pokraj toga svake godine morali platiti oko 300 forinti različitih izvanrednih daća.²⁸

Držanić je nadalje prisiljavao predijalce da kupuju njegove žitarice i vino. Prema procjeni samih predijalaca time im je nanosio godišnje oko 100 maraka štete. Vjerojatno su morali te proizvode otkupljivati po cijeni koja je bila viša od tržišne.

Novi vlastelin nije priznavao zemaljskog župana kojeg su izabirali predijalci. Sve parnice između plemića rješavao je njegov župan.

»Želeći povećati svoje posjede« Držanić je počeo rovišćanskim plemićima oduzimati predije. Tako je od dvojice plemića oduzeo predij Rovišno »sa selišnim mjestom istog predija«. U njegove su ruke zatim prešli prediji Radoslavčina, Fodorovčina i Rempovec. God. 1414. Držanić je Farkaševim sinovima oduzeo predij Farkaševinu (*Farkasewyna alio nomine Zarowisna*).

Od predija Konščica Držanić je oduzeo i priključio svojoj kuriji u Topolovcu livadu s koje se dobivalo oko 40 vozova sijena. Predijalcima iz Lukačevca oteo je neke oranice. Na sličan je način okupirao dijelove predija Pribenovca i Hranislavca.²⁹

U izvorima se nisu sačuvali podaci o otporu koji su predijalci u tom razdoblju pružali vlastelinu. Sigurno je međutim da je taj otpor postojao. Predijalci su i tada izabirali svog zemaljskog župana, iako ga vlastelin nije priznavao. Pavao, sin Farkašijev, podnio je 18. X 1411. i pismenu tužbu protiv vlastelina. Ali tužba nije bila riješena u korist predijalaca.³⁰

4.

Vicepalatin Martin Držanić priključio se 1415. vojsci koju su protiv Hrvoja Vukčića povelili slavonski velikaši Ivan Gorjanski, Ivan Morović i ban Pavao Čupor Moslavački. Uz pomoć Turaka Hrvoje je tu vojsku potukao i zarobio gotovo sve velikaše koji su u njoj sudjelovali. Gotovo svi su se kasnije otkupili iz tog zarobljeništva. Držanić se, međutim, ondje razbolio i umro.³¹ Upravu

²⁸ »Item idem Martinus ultra ea singulis annis ipsos taxando et dicando semper trecentos florenorum auri per se habuisset« (*NRA*, sv. 562, br. 14).

²⁹ *NRA*, sv. 562, br. 14; sv. 562, br. 7; sv. 562, br. 2.

³⁰ *NRA*, sv. 520, br. 59.

³¹ F. Šišić, Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba, Zagreb 1902, 234–235.

rovišćanskih posjeda preuzela je u ime malodobnih sinova Jurja i Petra Držanićeva udovica Ana. Predijalcima se činilo da je vlast rovišćanskih feudalaca oslabila. Ocijenili su da je time nastupio povoljan trenutak za obnovu njihovih slobština.

Čim su čuli da je vlastelin Držanić pao u tursko ropstvo, otkazali su svaku pokornost njegovoj udovici i odbili plaćanje daća koje je on uveo. Držanićeva je udovica kasnije navodila da su to učinili »potpaljeni ohološću« i »poneseni bestidnošću buntovništva«. I njezin sin Juraj smatrao je da su 1415. predijalci »buntovnički istupili«. ³² Ali to su ipak bile subjektivne ocjene. Predijalci su svim svojim akcijama neprekidno nastojali davati legalne forme.

U ljeto 1417. zastupnici rovišćanskih predijalaca zemaljski župan Ilija iz Velike, Ladislav iz Fodorovšćine i Petar Čivić iz Pribenovaca podnijeli su kralju Sigismundu tužbu protiv svoje vlastele. Nabrojili su nasilja koja je počinio bivši vlastelin i zatražili da se obnove sve slobštine koje su uživali kao kraljevski predijalci i plemeniti jobagioni. Kralj je 10. VIII 1417. naredio slavonskom banu i posebnim povjerenicima da ispitaju sve tužbe rovišćanskih predijalaca i obnove njihova prava. ³³ Ujedno je zatražio od vicepalatinove udovice da ih ubuduće ne uznemirava. ³⁴

Istraga koja je u jesen 1417. provedena na rovišćanskim posjedima potvrdila je sve navode predijalaca. O postupcima pokojnog Martina Držanića iznijeli su i mnoge nove pojedinosti. Tvrđili su da se njihov položaj nije popravio poslije njegove smrti. Martinova je udovica samo u dvije godine utjerala oko 2000 forinti različitih daća i oplijenila posjede predijalaca Ilije iz Velike, Ladislava iz Fodorovšćine i Petra Čivića iz Pribenovca koji su u ljeto nosili pred kralja tužbu plemićke općine.

Slavonski podban odredio je 13. X 1417. da Držanićeva udovica vrati plemićima predije Rempovec, Fodorovšćinu i Daroslavšćinu, kao i oduzete dije-love predija Konšćice, Lukačevca, Pribenovca, Hranislavca i Rovišnog. Podban nije riješio zahtjev predijalaca da im se vrate neki posjedi na vlastelinstvu Topolovcu, te posjedi Tiberšćevac i Konjska, koje su izgubili još u XIV stoljeću. ³⁵

Držanićeva udovica nije ispunila odredbe presude od 13. X 1417. Odnosi između nje i rovišćanskih predijalaca i dalje su bili neprijateljski. Presuda palatina Nikole Gorjanskog od 30. IV 1419. trebala je te odnose urediti u skladu sa starim povlasticama predijalaca. Palatin je ponovno ukinuo sve daće koje je predijalcima nametnuo Martin Držanić i odredio da ih vlastelinu plaćaju jednako kao i u XIII stoljeću: svaki predij trebao je o Jurjevu platiti dvije pense denara, a svi zajedno o Martinju 7 maraka. Obnovio je i nekadašnju kraljevsku zalazninu. Svaki put kad su kralj ili kraljica putovali preko Drave, predijalci su svom vlastelinu morali davati uobičajene namirnice (victualia). Gorjanski je obnovio i sudstvo plemićkoga zemaljskog župana i od-

³² NRA, sv. 562, br. 6; *Arhiv Hrvatske, Acta monasterii paulinorum de Streza*, sv. 2, br. 27.

³³ NRA, 562, br. 7.

³⁴ *Mađarski državni arhiv u Budimpešti, Diplomatikai levéltár*, br. 10602.

³⁵ NRA, sv. 562, br. 14.

redio da prizivni sud za predijalce budu plemićki sud Križevačke županije i kraljevska kurija.³⁶

Godine 1419. Držanićeva udovica Ana dopustila je obnavljanje dokinutih predija, ali se nije pomirila s osamostaljivanjem predijalaca. Ubrzo je stekla naklonost dvora i započela nastup na svoje podložnike »ponesene bestidnošću buntovništva«. U tim akcijama vlastelinku i njezine sinove svesrdno je pomagao i savjetovao neki Brikcije de Bolaar, plemić iz stolnog Biograda.³⁷ On je vjerojatno zaslužan što je vladar izmijenio svoje držanje prema predijalcima i stao na stranu Držanićeve udovice.

Dopisom od 13. IV 1421. kralj je od predijalaca zatražio da priznaju nasljednike vicepalatina Martina Držanića za svoje prirodne gospodare i da im daju sve daće kao i drugi kmetovi. Uobičajeni naziv predijalaca »nobiles prediales« i »nobiles jobagiones castri« u dopisu je izmijenjen u »populi et jobagiones«, čime je i u njihovu nazivu istaknuto da su obični podložnici vlastelina.³⁸ Kralj je ujedno naložio slavonskom banu Dioniziju Marchalyju da, ako to bude potrebno, »populos de Rewche« silom natjera na pokornost.³⁹

Protiv nepokornih plemića primijenila je silu i Držanićeva udovica. Prema izvještaju Čazmanskog kaptola iz 1423. vlastelinka je predijalcima iz Vulkanovca otela neke oranice, a predijalcima iz Hranislavca vinorodno brdo. Predijalcima iz Fodorovščine oduzela je 13 kmetskih selišta i priključila ih svojim posjedima u Topolovcu. Od predija u Dragčevcu oduzela je oranice i velike livade koje je također priključila svom alodu.⁴⁰

Kralj Sigismund je 3. XI 1423. ponovno naredio rovišćanskim predijalcima da se u svemu pokore svojoj zemaljskoj gospodi. Ujedno je obnovio i sve daće koje im je prije nametnuo vicepalatin Martin Držanić. Kralj je prihvatio tvrdnju vlastele da su te daće bile uvedene sporazumom između predijalaca i vicepalatina i njihovo je obnavljanje formulirao kao davanje kraljevske suglasnosti (*consensus regius*) na taj tobožnji sporazum.⁴¹

Nije poznato kada je konačno slomljen otpor rovišćanskih predijalaca. U darovnici kojom je Juraj Držanić 1427. darovao Brikciju de Bolaar posjed Japopovac izričito se navodi da su oni već umireni i podvrgnuti »svojim prijašnjim službama«.⁴²

Tako je borba rovišćanskih predijalaca za obnavljanje starih pravica koncem XIV i na početku XV stoljeća završila neuspjehom. Nakon tog neuspjeha Držanići su uspjeli uništiti njihovu općinu i dokinuti sve predije. U drugoj polovici XV st. na rovišćanskim posjedima više nije bilo predijalaca.

³⁶ NRA, sv. 561, br. 36.

³⁷ Arhiv Hrvatske, Acta monasterii paulinorum de Streza, sv. 2, br. 27.

³⁸ NRA, sv. 561, br. 8.

³⁹ Mađarski državni arhiv u Budimpešti, Diplomatikai levéltár, br. 11077.

⁴⁰ NRA, sv. 993, br. 6.

⁴¹ NRA, sv. 562, br. 6.

⁴² Arhiv Hrvatske, Acta monasterii paulinorum de Streza, sv. 2, br. 27.

Z u s a m m e n f a s s u n g

DIE PRÄDIALADELIGEN VON ROVIŠČE

Im vorliegenden Beitrag wird der bisher unbekannte Aufstand des niederen Adels auf der Grundherrschaft Rovišče zu Beginn des 15. Jhs dargestellt.

Einleitend stellt der Verfasser die Schaffung der Grundherrschaft Rovišče im 13. Jh. sowie die Entstehung einer Gemeinde vasalischer Prädialadeliger (Nobiles praediales) dar.

Der Kampf dieser Edelleute gegen den Besitzer der Grundherrschaft hatte noch in der zweiten Hälfte des 14. Jhs begonnen, als der Grundherr ihre Gemeinde abschaffte und einen Teil der Prädien seinen Besitzen anschloss. Zur Zeit eines Konfliktes ihres Grundherrn mit dem König war es den Edelleuten gelungen, ihre Gemeinde sowie die früher genossenen Privilegien zu erneuern.

Im Jahre 1393 erwarb ein neuer Gutsherr den Grundbesitz Rovišče; er setzte die Politik seines Vorgängers gegenüber den Prädialadeligen fort. So legte er ihnen eine neue hohe Geldsteuer auf und nahm ihnen mehrere Besitze weg. Auch weigerte er sich, ihre Gemeinde anzuerkennen, und versuchte, sie in Leibeigene umzuwandeln.

Den heftigsten Widerstand gegen die neuen Feudallasten leisteten die Edelleute in den Jahren 1415 bis 1423. Am Anfang dieses Widerstandes verweigerten sie dem Grundherrn jegliche Hörigkeit und stellten die Zahlung der von dem neuen Grundbesitzer eingeführten Abgaben ein. Sie waren jedoch bestrebt, ihre alten Privilegien mit legalen Mitteln zu erneuern; daher strengten sie gegen ihren Grundherrn einen Prozess an. Als der Herrscher die Partei des Grundbesitzers ergriff und die Einführung der neuen Abgaben bestätigte, wurde ihr Widerstand gebrochen.

Der Kampf der Prädialadeligen von Rovišče um die Erneuerung der alten Rechte war fehlgeschlagen. Nach diesem Misserfolg gelang es den Feudalherren, alle Prädien abzuschaffen.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

ŠIDAKOV ZBORNIK

*U povodu 75. godišnjice života
prof. dra Jaroslava Šidaka
i 30. godišnjice njegova uređivanja
»HISTORIJSKOG ZBORNIKA«.*

Redakcijski odbor

MIRJANA GROSS

IVAN KAMPUŠ

BOGDAN KRIZMAN

JOSIP LUČIĆ

HRVOJE MATKOVIĆ

BERNARD STULLI

Glavni i odgovorni urednik

MIRJANA GROSS

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE

